

Effectief Bijbellezen

schríft in
tegenspraak

Rudolf Rijkeboer

Colofon

Deze uitgave werd in 2011/2012 onder dezelfde titel gepubliceerd in het tijdschrift *Met Open Bijbel*.

Effectief Bijbellezen is een uitgave van:
Broeders in Christus Nederland.

Contact

Met Open Bijbel, Postbus 520, 3800 AM Amersfoort.
Telefoon 0318 845120 (ma-vr van 9-13 en 15-20 u)
E-mail info@metopenbijbel.nl

Kopierecht

Artikelen mogen ongewijzigd worden overgenomen, mits met bronvermelding.

Inhoud

1. Introductie	5
2. Tekstverschillen	9
3. Vertalingen	13
4. Onmogelijke getallen	17
5. Interne tegenspraak	21
6. Botsing met de historie	25
7. De verkeerde volgorde	29
8. Onjuiste citaten	33
9. Botsingen met de wetenschap	37

Alle Bijbelpassages zijn genomen uit de NBG'51 en NBV Vertalingen, tenzij anders aangegeven.

Effectief Bijbellezen

1. *Introductie*

Ons geloof — ik vertel u waarschijnlijk niets nieuws — is gebaseerd op de Bijbel, 'het Woord'. Maar is dat Woord betrouwbaar? Wij menen van wel, en ik hoop dat u het daar mee eens zult zijn. Maar ik vertel u waarschijnlijk evenmin iets nieuws als ik zeg dat het in deze wereld niet ontbreekt aan mensen die daar anders over denken. En dat niet alleen, ze komen ook met voorbeelden van passages waar de tekst aantoonbaar onjuist zou zijn. En velen hebben daar niet altijd onmiddellijk een antwoord op. In deze cursus willen we daarom eens kritisch kijken naar dat soort 'bezwaren'.

Voor een goed antwoord moeten we echter beginnen bij het begin. Dus voor we naar concrete voorbeelden kunnen kijken, moeten we eerst een degelijk fundament leggen. De eerste vraag is dan: hoe zijn we aan dat Woord gekomen. Het antwoord verschilt wat per Bijbelboek. Maar het komt er globaal op neer dat ofwel God tot bepaalde mensen in het verleden heeft gesproken, en dat die dat vervolgens zo getrouw mogelijk hebben opgetekend, of dat zij gebeurtenissen uit hun tijd (of uit een eerdere tijd) hebben opgetekend, maar dat — onder leiding van Gods Geest — zodanig hebben gedaan dat ook wij daar in onze tijd op voort kunnen bouwen. Een bekend argument daartegen is echter dat er in de Schrift juist een ontwikkeling zou zijn waar te nemen. Maar wie goed vertrouwd is met de Bijbel raakt juist steeds meer onder de indruk van de opvallende eenheid van die boodschap.

De 'crashbestendigheid' van de boodschap

Maar daarmee ben je er nog niet. Van die oorspronkelijke geschriften bestaat er niet één meer. Wat wij hebben zijn afschriften daarvan. En zelfs niet afschriften van de originelen, maar afschriften van afschriften van afschriften van... Hoe betrouwbaar is de tekst dan nog die we nu in handen hebben? Valt daar nog iets zinvols over te zeggen? Die laatste vraag is snel te beantwoorden: ja, dat kan. Bij klassieke schrijvers zijn we vaak al blij als we van hun werk een paar exemplaren hebben, maar van de meeste Bijbelse geschriften bezitten we heel veel kopieën. Dus die kun je vergelijken. Dan blijkt inderdaad dat er verschillen zijn, soms veel, soms belangrijk. Maar tegelijkertijd stelt dit ons in staat redelijke uitspraken te doen over wat met grote waarschijnlijkheid de oorspronkelijke versie is geweest. In de volgende hoofdstukken zullen we daar verder naar kijken. Voor nu nemen we er nota van dat er bij het afschrijven fouten en onnauwkeurigheden in de tekst kunnen zijn geslopen, en dat we ons dat bewust moeten zijn.

Schrift in tegenspraak

De vraag die op dit moment van belang is, is echter: moeten we daar bang voor zijn? Tast het de basis van ons geloof aan? Of kunnen we voldoende uit de voeten met de tekst die we hebben? Je kunt overwegen dat als God inderdaad bestaat, en als Hij ons na afloop van ons leven zal oordelen over hoe wij dat leven geleefd hebben, dat het dan niet logisch zou zijn als Hij ons in onzekerheid zou laten over *hoe* Hij dan precies wil dat wij leven. Anders gezegd: je kunt misschien honderdduizend manieren bedenken waarop er in de loop van de eeuwen iets zou kunnen zijn misgegaan met dat Woord, maar zou God dat inderdaad hebben laten gebeuren? Bedenk: wanneer je ergens in de rimboe woont, en dringend verlegen zit om een transportmogelijkheid, en je krijgt een vrachtwagen cadeau, is de vraag of dat ding geschikt is voor het zware werk dat je er mee moet gaan doen wellicht belangrijker dan de vraag of er in de loop van de tijd misschien hier of daar een deuk in is gekomen. Op een bepaald punt in de geschiedenis van de techniek hebben we besloten dat we het belangrijk vinden om na een vliegtuigcrash nog te kunnen nagaan wat tot dat ongeluk heeft geleid. En daarom registreren we sindsdien alle vluchtgegevens op een datarecorder. Maar die moet je dan wel na de klap nog kunnen uitlezen. Dus die maken we zo vreselijk crashbestendig dat hij alle denkbare ongelukken kan doorstaan. Dat is die befaamde 'zwarte doos', waar we na de klap het eerst naar op zoek gaan. Zo is de echte vraag hier: kunnen we er op vertrouwen dat *de werkelijk van belang zijnde aspecten* van Gods Woord in voldoende mate verpakt zijn in zo'n zwarte doos, dat de *essentie* van de boodschap alle denkbare ongelukken heeft kunnen overleven? Als dat zo is hoeven we ons niet druk te maken over wat mogelijke deukjes in de verpakking, zelfs als die er zouden zijn.

De tekst en de uitleg

De feitelijke vraag die hier van belang is, is dus: wat is het *doel* van de Schrift. Welnu, Gods Woord is bedoeld als een handboek bij het leven. Het vertelt ons wat God van ons verwacht in ons leven, de aspecten waarop we na afloop zullen worden beoordeeld. Maar in het verleden, vooral in de Middeleeuwen, zag de mens de Bijbel zozeer als de basis *van alles*, dat hij er zijn hele wereldbeeld aan ophing. De Bijbel vertelde hem, zo meende hij, hoe de schepping in elkaar zit. En hij begon de Schrift zo te lezen; of eigenlijk: hij begon dat wat hem erover verteld was zo te interpreteren. Want de middeleeuwse mens had zelf geen toegang tot die Schrift. En omdat hem de wetenschappelijke basis ontbrak om dat beeld te toetsen aan de werkelijkheid, werd die opvatting tot de

Effectief Bijbellezen

absolute maatstaf. Sindsdien hebben we die wetenschappelijke basis wel, en dan blijkt er achteraf zo het een en ander aan dat middeleeuwse beeld niet te kloppen. Maar daar mag je de Schrift niet de schuld van geven — en trouwens ook niet die ‘boze’ wetenschap; dat ligt aan die foutieve interpretatie. Want we zouden wel moeten geloven in een geïnspireerde Schrift, maar er is echt geen enkele reden om te geloven in een geïnspireerde Schrift*uitleg*. Als God ‘waakt over Zijn woord’, hebben we voldoende reden om te geloven in de betrouwbaarheid daarvan. Maar God heeft ons uitgerust met voldoende eigen verstand om dat zelf te kunnen lezen, en we zijn zelf verantwoordelijk. Dus we hebben geen enkele reden om aan te nemen dat alle traditionele opvattingen uit het verleden onfeilbaar kunnen worden geacht, al heeft de middeleeuwse kerk nog zo hard het tegendeel betoogd. Dus het feit dat ‘onze vaders dit eeuwenlang hebben geloofd’ is geen garantie voor de juistheid van een bepaalde opvatting. Velen menen helaas echter dat ‘Bijbelgetrouw’ ook betekent ‘traditiegetrouw’.

Om een absurd voorbeeld te geven: als de middeleeuwer uit een bepaalde passage zou hebben gelezen dat gras rood is, en de wetenschap concludeert op grond van een kleuranalyse dat het eerder voor de hand ligt het groen te noemen, dan moet je niet gaan roepen dat de wetenschap goddeloos is (maar uiteraard evenmin dat daarmee is aangetoond ‘dat de Bijbel onwaar is’), dan moet je constateren dat de interpretatie van dat vers in het verleden kennelijk onjuist is geweest. Want de wetenschap bestudeert alleen maar de werkelijkheid, en de werkelijkheid kan niet onjuist zijn. Goed, rood gras is inderdaad een absurd voorbeeld, omdat we allemaal kunnen zien wat de kleur van gras is, daar hoef je niet voor gestudeerd te hebben. Anderzijds: er is een verhaal (al heb ik dat nooit bevestigd kunnen krijgen) dat de wijsgeer Aristoteles (384-322 v. Chr.), die een complete indeling heeft gemaakt van het dierenrijk, en aan wiens mening in de middeleeuwen een groot gezag werd toegekend, vliegen abusievelijk had gecatalogiseerd als uitgerust met acht poten. En dat was destijds dus de enig correcte mening, want Aristoteles had het gezegd! Terwijl het in de Middeleeuwen toch niet kan hebben ontbroken aan vliegen, waaraan je dat zelf had kunnen controleren. Een Duits technisch blad placht in het verleden dat soort overgeleverde, maar aantoonbaar onjuiste, ‘wijsheden’ daarom te karakteriseren als ‘achtpotige vliegen’. En helaas ontbreekt het ook in de kringen van Bijbelgetrouwe christenen niet aan dergelijke achtpotige vliegen. In deze cursus willen we ons echter bezighouden met wat minder snel te weerleggen kritiek.

30.000 fouten

In een betrekkelijk recent boek (uitgegeven in 2005) van Amerikaanse oorsprong, bespreekt de schrijver het probleem van de betrouwbaarheid van de

overgeleverde tekst. Daarbij gaat hij in op een publicatie van de Brit Mill uit 1707, waarin deze, na een studie van dertig jaar, onthult dat er in de overgeleverde tekst van het NT maar liefst 30.000 varianten voorkomen. Dit feit is sindsdien het uitgangspunt van allen die de goddelijke basis van de Schrift in twijfel willen trekken (waaronder de auteur van dat Amerikaanse boek). Eerst even een rekensommetje. Het Nieuwe Testament telt afgerond zo'n 7000 verzen, dus die inventarisatie komt neer op gemiddeld meer dan vier tekstvarianties per vers! Voor het maken van vertalingen hebben we tegenwoordig de standaardtekst van Nestle-Aland, uitgegeven door het Duitse Bijbelgenootschap. Daar staan onderaan elke bladzijde alle tekstvarianten van enig belang vermeld. Dat zijn er volgens een vluchtige schatting 1,5-2 per vers, dus nog steeds veel. Maar waar gaat het dan om? In heel veel gevallen om zaken als deze:

In Marcus 9:43-48 staat aan het eind in vers 48: "waar de wormen blijven knagen en het vuur niet dooft". Maar in sommige handschriften staat dit achter elk 'element' van dit betoog, dus ook in de verzen 44 en 46. Maakt dat iets uit voor de betekenis van dit betoog? Nee, uiteraard niet. Matteüs noemt deze woorden niet in zijn versie van het verhaal, maar zegt volgens sommige handschriften aan het eind wel: "Want de Zoon des mensen is gekomen om het verlorene te behouden" (Mat 18:11, NBG'51). Andere handschriften hebben dat niet en de NBV laat het daarom weg. De woorden staan echter onbetwist zo in Lucas 19:10, dus ze zijn in elk geval ooit door Jezus uitgesproken. Waar het op neer komt, is dat er maar erg weinig tekstvarianten zijn waar geloofspunten door in het geding komen. Waar dat toch het geval is, zal zorgvuldiger onderzoek noodzakelijk zijn, maar met gezond verstand en voldoende kennis van de Bijbelse leer en principes kom je zelfs als leek ook dan een heel eind. Ik ken bijvoorbeeld geen enkel belangrijk geloofspunt dat we alleen maar kennen van één enkele tekst; dat zijn er altijd minstens twee of drie. Zoals belangrijke functies in een vliegtuig tegenwoordig altijd dubbel zijn uitgevoerd; dat heet in vakjargon 'functional redundancy'. Dus een ingrijpend geloofsprincipe dat maar zou berusten op één enkel vers is *altijd* dubieus! In dat opzicht is de Schrift heel erg crashbestendig.

In de volgende hoofdstukken willen we ingaan op de achtergronden van de tekstverschillen en op de voor- en nadelen in dat verband van de beschikbare Bijbelvertalingen. Vervolgens willen we dan kijken naar een aantal concrete problemen, waar je als 'leek' niet zo snel uit zou komen.

Effectief Bijbellezen

2. Tekstverschillen

De Bijbel is een zeer oud Boek, en bovendien tot stand gekomen over een heel lange periode. Maar wat was nu eigenlijk de oorspronkelijke tekst, en wat weten we daarvan. Welnu, het Oude Testament (OT) is oorspronkelijk geschreven in het Hebreeuws, de taal van het volk Israël, met enkele delen in het Aramees (ca. de helft van Daniël en wat citaten uit Perzische akten in Ezra en Nehemia) beide behorend tot de groep van Semitische talen. In de derde en tweede eeuw v. Chr. is dat door rabbijnen vertaald in het Grieks, omdat de Joden die buiten Israël woonden in het dagelijks leven Grieks spraken. Grieks was sinds de dagen van Alexander de Grote de gemeenschappelijke taal van de antieke wereld, ook later in het Romeinse Rijk. Die Griekse vertaling van het OT noemen we de Septuaginta (Grieks voor 70, omdat hij volgens een legende zou zijn gemaakt door 70 rabbijnen), en we duiden die aan met LXX — 70 in Romeinse cijfers. Het Nieuwe Testament (NT) is geschreven in het Grieks, omdat het bedoeld was voor de niet-Joodse ('heidense') wereld, die — zoals gezegd — Grieks als gemeenschappelijke taal had.

De Hebreeuwse tekst is sinds de Middeleeuwen doorgegeven door de zogenoemde 'Masoreten', een groep uiterst zorgvuldige Joodse Schriftschrijvers. De oudste complete versie van de zogenoemde Masoretische tekst stamt uit ca. 1000; enkele niet volledige teksten zijn nog ongeveer een eeuw ouder. Maar toen de Dode Zee rollen werden gevonden (die in ca. 67 waren verborgen in grotten in de woestijn van Judea, om ze uit handen te houden van de oprukkende Romeinen) beschikten we opeens over teksten die 1000 of meer jaar ouder waren. Uit zorgvuldige vergelijking bleek dat de Hebreeuwse tekst in die 1000 jaar in het algemeen zeer nauwkeurig is overgeleverd. Voor de Griekse tekst van het NT ligt dat totaal anders. De monniken die de tekst hebben doorgegeven, gingen veel minder zorgvuldig met de tekst om dan hun Hebreeuwse vakgenoten. Maar daarvan bezitten we weer tientallen (van incomplete delen zelfs honderden) handschriften, die ons in staat stellen om overal waar er verschillen zijn, te achterhalen wat de oorspronkelijke versie moet zijn geweest. Dat stelt ons in staat een voldoende betrouwbare grondtekst te reconstrueren.

Aanhalingen uit het Oude Testament in het Nieuwe Testament

Eén categorie van verwarrende tekstverschillen is die van aanhalingen in het NT van verzen uit het OT, die schijnbaar niet overeenkomen met wat we daar in het OT zelf lezen. Dat ligt echter niet aan de NT-schrijver. De NT-schrijver citeert die passage daar uit de Septuaginta. Want dat was de versie van het OT die

Schrift in tegenspraak

zijn lezers zouden kennen en gebruiken. En die Septuaginta-tekst leest niet altijd zo als onze moderne vertalers het Hebreeuws hebben geïnterpreteerd. Dat hoeft echter niet te betekenen dat onze vertalers het fout hebben. Misschien is de Septuaginta daar inderdaad niet helemaal correct. En die apostel die dat vers zo citeert is zich dat misschien zelfs heel goed bewust. Maar wanneer de afwijking van het Hebreeuws geen invloed heeft op zijn argument, maakt hij daar gewoon geen punt van. Wanneer dat wel zo zou zijn, gaf hij wel een eigen correcte vertaling van het Hebreeuws. Een grappig voorbeeld is te vinden in Hebreeën 11:21, waar we lezen:

Door zijn geloof kon Jakob op zijn sterfbed de beide zonen van Jozef zegenen; daarna knielde hij neer, steunend op de (bovenkant) van zijn stok.

Genesis heeft daar dat hij neerknielde ... op het hoofdeinde van zijn bed. Geschreven Hebreeuws kent alleen medeklinkers en geen klinkers. Dat bed is in het Hebreeuws *mittah*, maar de vertalers van de LXX lazten *matteh* (staf). De schrijver aan de Hebreeën zat daar echter niet mee. Hij bedoelt het alleen als tekstverwijzing in een tijd toen hoofdstuk — en versnummers nog niet bestonden. *Wij* zouden daar geschreven hebben: ‘zie Genesis 47:31’.

Schrijvers zijn ook maar mensen

Maar vanwaar die onderlinge verschillen tussen verschillende handschriften? Alles wat we nu nog bezitten, is met de hand overgeschreven van vroegere exemplaren. Daarbij kunnen globaal de volgende afwijkingen ontstaan:

- De schrijver leest het origineel verkeerd.
- De schrijver meent dat de tekst die hij overschrijft onjuist is en hij besluit die te ‘corrigeren’.
- De schrijver voegt abusievelijk iets toe dat hij in zijn hoofd heeft van een andere Schriftplaats.
- In een handschrift is een stuk tekst, of zelfs een heel verhaal, opgenomen dat stamt uit een andere bron.

Ook in recente tijden komen zulke afschrijffouten nog voor. Iemand die bezig was met een stamboom, meende in de archiefstukken te lezen dat een persoon was verhuisd naar Vlissingen, terwijl dat in werkelijkheid Wieringen was. In het met de hand geschreven document zag dat er ongeveer zo uit:

Vlissingen in plaats van *Wieringen*

En als je dan je leesbril niet bij je hebt, kan dat nog steeds fout gaan.

Verkeerd lezen door de afschrijver

Ook in de handschriften van het NT komen zulke dingen voor. In Johannes 1:18 staat: “Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die aan de boezem des Vaders is, die heeft Hem doen kennen”. Maar andere handschriften lezen daar: “... de eniggeboren *god* ...”. In het Grieks stond er dan *uios* maar de afschrijver maakte daar *yeos* van. Misschien las hij het gewoon verkeerd. Maar het kan ook zijn dat er zich intussen een bepaalde leer heeft ontwikkeld (in dit geval die van de drie-eenheid) en dat de afschrijver een tekst die wat anders lijkt te leren (en dat misschien ook doet!), daaraan aanpast om ‘misverstanden te vermijden’. Het zal duidelijk zijn dat zo’n verschil, theologisch gezien, nogal wat consequenties kan hebben. Ook is er een geval bekend waar een afschrijver ergens een y (th) las, terwijl er een O (gelijk aan onze o) stond. Het perkament was daar nogal dun en de inkt van een letter aan de andere kant scheen er doorheen, waardoor hij een dwarsstreepje zag en meende een y te zien.

De afschrijver probeert iets te corrigeren

Het kan ook zijn dat een afschrijver meent dat zijn voorganger zo’n fout heeft gemaakt, en dat hij die weer probeert te corrigeren. Hierboven wees ik op die ‘Zoon’, die een ‘God’ werd, als voorbeeld van verkeerd lezen. Maar nog weer latere afschrijvers hebben overwogen dat de versie ‘eniggeboren God’ in het verband van de totale zin niet correct kon zijn (wat klopt), en hebben dat vervolgens weer ‘gecorrigeerd’ in ‘de eniggeborene Gods’ (dus: *van God*). Dan lees je *yeou* in plaats van *yeos*. Een ander, minder drastisch, voorbeeld van zo’n correctie is die kameel die je zo moeilijk door het oog van een naald kunt krijgen. Want waarom zou je dat eigenlijk willen? In de late Middeleeuwen heeft iemand bedacht dat als je die kameel (*kamèlos*) vervangt door een scheepstros (*kamilos*) je het probleem hebt opgelost: dat oog is bedoeld om een draad doorheen te doen, maar in dit geval is die draad (veel) te dik. Slim, maar helaas niet juist (zie voor een uitgebreid artikel hierover: Effectief Bijbelezen *Hoe leest u? Wat leest?* u hoofdstuk 19).

De afschrijver voegt iets toe van elders

Wat af en toe ook voorkomt, is dat een afschrijver aan een zin of een vers iets toevoegt dat hij in zijn geheugen heeft zitten, maar dat in werkelijkheid ergens anders staat. Zo is de belijdenis van Petrus na de eerste wonderbare spijziging, in Johannes 6:69: “Wij geloven en weten dat u de Heilige van God bent”, maar een andere tekstversie heeft daar: “... dat u de Christus bent, de Zoon van de levende God”. Dat zijn de woorden die we in Matteüs vinden voor Petrus’ belijdenis enige tijd later in de omgeving van Ceasarea Filippi (Matteüs 16:16). Uiteraard zijn beide uitspraken even waar, en ze betekenen uiteindelijk waar-

schijnlijk ook hetzelfde, met hooguit een verschil in nuance. Dus niet echt iets om je erg druk over te maken.

Toegevoegde gebeurtenissen

Vooral in het NT kun je in sommige uitgaven een verhaal tegenkomen dat tussen [ ] staat. Een bekend voorbeeld is dat van de overspelige vrouw in de eerste elf verzen van Johannes 8. De passage komt niet voor in de aller-oudste handschriften die we nog bezitten, en wordt daarom door veel deskundigen voor een latere toevoeging gehouden. Maar zelfs die aller-oudste handschriften zijn toch niet ouder dan de vierde eeuw. Anderen menen daarom dat hij juist wél oorspronkelijk was, maar al vóór die vierde eeuw juist was geschrapt, omdat hij als een vrijbrief zou kunnen worden gebruikt voor overspel. Wat ons interesseert is echter de vraag of het verhaal, ook als het misschien niet van Johannes' zelf komt, wel of niet waar is. Het zou heel goed afkomstig kunnen zijn uit een andere betrouwbare bron, en van daaruit zijn opgenomen in het Evangelie van Johannes. Want het vertelt ons niets dat in strijd zou zijn met andere delen van de Schrift, het is als zodanig in overeenstemming met de geest van bijvoorbeeld Paulus' brieven aan de gemeenten, en het legt alleen maar extra nadruk op principes die Jezus wel degelijk predikte.

Maakt het wat uit?

De enige echt belangrijke vraag is uiteraard: maakt het in al die gevallen wel of niet wat uit wat er precies staat? En het antwoord daarop kan alleen maar zijn: soms wel en soms niet. Of Jezus Gods eniggeboren Zoon is of Gods eniggeboren God, geeft (op *die* plaats) een heel verschillend beeld van Hem. Maar juist daar is de oorspronkelijke versie zonder veel moeite te achterhalen. Anderzijds is Jezus' leer dat wie zonder zonde is de eerste steen mag werpen' niet uitsluitend afhankelijk van de vraag of dat verhaal wel of geen deel uitmaakte van de oorspronkelijke versie van Johannes' Evangelie. Ook wanneer het afkomstig is van een andere bron hoeft het nog niet onwaar te zijn. En zelfs als het niet 'waar gebeurd' zou zijn (maar slechts weinig Schriftuitleggers gaan zo ver), dan is het nog steeds niet in strijd met Jezus' leer elders. Dat brengt ons dus weer terug bij de conclusie van het vorige hoofdstuk. God waakt over Zijn woord. Of, zoals we het daar toen formuleerden: Zijn Woord is behoorlijk 'crashbestendig'. Zelfs als het af en toe een deukje oploopt is het met wat moeite nog altijd mogelijk te weten te komen wat de ware leer is. Maar dan moet je wel voldoende vertrouwd zijn met de rest van dat Woord. Volgende keer gaan we kijken naar de invloed van de vertalers. Want die moeten we ook niet onderschatten.

Effectief Bijbellezen

3. vertalingen

De tekst van onze Bijbel is oorspronkelijk geschreven in voor ons vreemde talen, die slechts weinigen van ons beheersen. We lezen de Bijbel daarom in een vertaling. En we doen er goed aan te beseffen dat een vertaling nooit meer kan zijn dan een hulpmiddel. De Joden zeggen: iedere vertaling is een commentaar. Ik ben het daar niet mee oneens, maar wanneer je, zoals zij, Hebreeuws kent, is dat wel makkelijk praten. *Wij* zijn helaas veroordeeld tot het lezen van de Schrift in een vertaalde vorm. Maar hoe zeker kunnen we er van zijn dat de vertaalde tekst ook 'betrouwbaar' is? En hoe solide is dus een uitspraak als: het staat er en dus is het zo. Hoe zeker zijn we dat het er inderdaad zo staat? Laten we daar eens naar kijken.

Hoe vertaal je? Wat vertaal je?

Vertalen is zelden een rechttoe rechtaan bezigheid. Talen zijn erg cultuurgebonden, en niet elke taal biedt je dezelfde mogelijkheden. Iemand die schrijft, gebruikt de mogelijkheden van de taal die hij bezigt; wanneer hij in een andere taal had geschreven, had hij zich mogelijk anders uitgedrukt. Maar wanneer je dat gaat vertalen, zal de 'ontvangende taal' niet altijd dezelfde mogelijkheden hebben. En dan moet je oplossingen gaan zoeken. Daar loop je al tegen aan bij vertalen tussen bijvoorbeeld Engels en Nederlands; toch twee even oude talen uit ruwweg hetzelfde cultuurgebied. Het Engels kent, bijvoorbeeld, de uitdrukking: het strootje dat de kameel de rug breekt. Het beeld is dat van een te zwaar beladen kameel, waar je nog één strootje extra op legt en dan breekt het totaal van de lading zijn rug. In onze taal hebben we voor die situatie de uitdrukking: de druppel die de emmer doet overlopen. Maar wanneer je een Engelse tekst vertaalt waar die Engelse uitdrukking in voorkomt, wat doe je dan? Vertaal je letterlijk wat er staat, of vervang je de Engelse uitdrukking door die Nederlandse? Ga je voor die kameel, of voor die emmer? Waarschijnlijk het laatste. Maar wanneer de tekst verderop nu eens verder gaat over kamelen, wat doe je dan? En als het een toespeling is op een eerder verhaal waarin een kameel een rol speelde, dan gaat die toespeling verloren wanneer je die emmer introduceert. Dan moet je dus gaan kiezen.

Naar de letter of naar de geest? Of zelfs dat niet?

Zulke problemen doen zich ook voor bij het vertalen van de Bijbel. Luther is de eerste geweest die de Bijbel is gaan vertalen uit de oorspronkelijke talen (i.p.v. uit het Latijn van de middeleeuwse Vulgaat), en hij is daarbij tamelijk vrij te werk gegaan, om de betekenis zo goed mogelijk weer te geven. Nederlandse

Schrift in tegenspraak

vertalingen uit die tijd hebben die gewoonte overgenomen, voor zover het niet al ‘vernederlandsingen’ van de Lutherbijbel waren. Daar is later verzet tegen gekomen, en zeventiende-eeuwse vertalingen waren juist heel erg letterlijk. Een kameel was daar een kameel, en als je niet weet wat dat voor een beest is, omdat ze hier niet voorkomen, dan zoek je dat maar uit. Moderne vertalingen hebben weer meer de neiging terug te gaan naar een zo goed mogelijke weergave van de *bedoeling* van de tekst. Zij zouden — bij wijze van spreken (!) — die kameel vertalen met een paard, omdat mensen in onze cultuur vroeger op paarden reden en niet op kamelen. In de Bijbel speelt het woord ‘verbond’ een grote rol. Het Hebreeuwse woord daarvoor is *berith*. De Septuaginta (de Griekse vertaling van het OT) heeft dat vertaald met *diathèkè*, dat in klassiek Grieks echter een testament aanduidt. De Bijbelvertalers uit de zeventiende eeuw vertaalden dat dus met ‘testament’ (want dat *stond* er), al wisten ze best dat het in feite om een verbond ging. Maar het was aan de lezer om dat dan maar uit te zoeken. Tegenwoordig vinden we daar meestal toch wel de vertaling verbond voor, al zie je de vertalers in sommige passages toch nog aarzelen. Een vertaling als de NBV zoekt echter ook al niet meer naar die zo goed mogelijke weergave van de bedoeling achter de tekst. Die wil, naar eigen zeggen, een literaire weergave zijn, die ‘zich niet laat beïnvloeden door theologische overwegingen’.

Hoe red ik me er uit?

Soms moet de vertaler een keuze maken tussen twee mogelijke betekenissen van een Grieks woord. Maar het kan ook zijn dat hij moet kiezen tussen twee verschillende interpretaties van een zin. Interpretaties die in de oorspronkelijke taal beide mogelijk zijn, maar die in het Nederlands alleen op verschillende manieren kunnen worden weergegeven. Neem de tekst in Johannes 8. Daar zegt Jezus in de meer traditionele vertalingen: “Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: eer Abraham was, ben Ik” (vs. 58, NBG’51), en vrijwel iedereen leest dit alsof er stond: “Eer Abraham was, was Ik”. Maar in het Grieks staat duidelijk: ben Ik. De NBV lost dit op door te vertalen: “Waarachtig, ik verzeker u, van voordat Abraham er was, ben ik er.” Maar dat ‘van’ (in de zin van: ‘vanaf’) staat er al helemaal niet; dus dit kan de oplossing toch niet zijn. Wie het Grieks bekijkt ziet echter ook dat er in de eerste helft evenmin staat: ‘was’. Feitelijk staat daar helemaal geen werkwoordtijd, maar een onbepaalde wijs, dus: “Eer Abraham <te zijn> ben Ik”. Maar dat kun je in onze taal zo niet weergeven. Correct — maar vrijer — vertaald, zou er eigenlijk moeten staan: “Ik zeg u dat ik eer dan

Abraham ben". Dan kun je bedenken dat termen als eerste en laatste in Hebreuws denken vaak een rangvolgorde aangeven (die wijzelf liever aanduiden met hoogste en laagste). Hun vraag was geweest: "Bent u soms *meer* dan onze vader Abraham"(vs. 53), en dan zou Jezus' antwoord wel eens kunnen betekenen: Ik zeg u dat ik (inderdaad) meer dan Abraham ben." Alleen haal je dat niet meer uit deze vertaling. En dan gaat het er niet om of deze interpretatie van Jezus' antwoord juist is; het gaat er om dat die juist zou *kunnen* zijn. En dat die mogelijkheid verloren gaat in de vertaling, omdat de vertaler, waarschijnlijk op basis van een eeuwenoude traditionele opvatting, een keuze gemaakt heeft die dat uitsluit.

Het graf als paradijs?

Toch is hier nog niet echt sprake van een keuze die tot een regelrechte tegenspraak leidt. Maar neem het volgende voorbeeld:

Tot de man aan het kruis zegt Jezus, volgens elke gangbare vertaling: "Ik verzeker je: nog vandaag zul je met mij in het paradijs zijn" (Luc 23:43). De vraag zou echter gesteld kunnen worden: Hoe kan dat, want Jezus was die dag Zelf toch niet in het paradijs? Inderdaad! Jezus kon daar op zijn vroegst pas drie dagen later zijn, na Zijn opstanding. De 'apostolische geloofsbelijdenis' zegt zelfs: "Ik geloof in Jezus Christus ... (die) is gekruisigd, gestorven en begraven, neergedaald in de hel; op de derde dag opgestaan uit de doden; opgevaren naar de hemel ..." Hoe rijm je dat? Het waarschijnlijke antwoord is daarom dat we Jezus' antwoord aan de man zullen moeten lezen als: "Ik verzeker je nog vandaag: je zult met mij in het paradijs zijn." In onze taal moet je taalkundig dan lezen 'je zult' in plaats van 'zul je'. Maar in het Grieks bestaat dat probleem niet, en daar laat het zich dus ook zó lezen. Is het logisch om het zo te lezen? De man had gevraagd: "Jezus, denk aan mij *wanneer* u in uw koninkrijk komt", dus: wanneer het zover is. Maar Jezus antwoord is: ik zeg het je nu al, vandaag; je krijgt nu al mijn uitspraak dat je straks daar binnen mag gaan. Daar is niets onlogisch aan. Ook hier heeft een traditionele opvatting de vertaling echter beïnvloed, en in dit geval tot een tegenstrijdigheid geleid.

Een apostel die zichzelf niet begrijpt?

In zijn brief aan de gemeente in Rome schrijft Paulus, volgens alle gangbare vertalingen: "Wanneer namelijk heidenen, die de wet niet hebben, de wet van nature naleven, dan zijn ze zichzelf tot wet, ook al hebben ze hem niet" (Rom 2:14). Maar kort daarvoor heeft hij uitgebreid betoogd dat de heidenen volledig goddeloos hebben geleefd en daar geen excuus voor hadden (1:21,32). En kort daarna: ik heb immers zojuist "Joden zowel als Grieken beschuldigd, dat zij allen onder de zonde zijn, gelijk geschreven staat: Niemand is rechtvaardig, ook niet een" (3:9-10, NBG'51). Als je 2:14 zo vertaalt, zou Paulus zichzelf dus te-

genspreken. Zijn hele betoog in die hoofdstukken is juist dat de mens 'van nature' geneigd is tot zonde en afval van God. Dus wie zouden die merkwaardige heidenen dan moeten zijn die niet zo'n natuur zouden hebben? Zijn oorspronkelijke woorden laten zich echter ook lezen als: "Wanneer namelijk heidenen, die de wet niet hebben van nature, de wet (toch) naleven, dan zijn ze zichzelf tot wet, ook al hebben ze hem niet". De Jood had 'van nature' de Wet, zoals hij ook 'van nature' besneden was, terwijl de heiden (de niet-Jood) van nature de Wet niet had en onbesneden was (2:27). 'Van nature' betekent hier niet: vanuit hun eigen menselijke moraal, maar: volgens de door God ingestelde ordening, die bepaald had dat de Joden het Verbond bezaten, de Wet hadden en besneden waren, en heidenen niet. En die merkwaardige heidenen die toch doen wat de Wet gebiedt, zijn zij die zich bekeerd hebben op de prediking van Paulus en zijn medeapostelen. In onze taal moet je voor die andere betekenis de komma verplaatsen, omdat onze taalkundige regels dat vereisen. Maar het Grieks zelf kent geen leestekens. De neiging om de mens te zien als moreel goed in plaats van nature zondig heeft het hier echter gewonnen van Paulus' nadruk op het tegendeel.

Conclusie

Wat betekent dit? Het betekent dat vertalers soms keuzes moeten maken. Maar soms ook op eigen initiatief keuzes maken die niet gemaakt hadden hoeven, of zelfs mochten worden. En die keuzes maken ze op grond van hun eigen opvattingen, die weer gebaseerd kunnen zijn op bepaalde gangbare theologische opvattingen van hun tijd, maar ook op een eeuwenoude traditie, die meent dat dit vers ons vertelt dat ... (en vul dan zelf maar in wat van toepassing is). En dat terwijl een zorgvuldig lezen van de oorspronkelijke tekst ze duidelijk had kunnen vertellen dat die een dergelijke uitleg — en dus die vertaling — niet toelaat. Wanneer de vertaling van een Bijbelpassage tot interne tegenspraak van de Schrift zou leiden, doe je er daarom goed aan te controleren of de vertaling wel correct is, zelfs als dat zou leiden tot het moeten opgeven van bepaalde geliefde of algemeen aanvaarde opvattingen. Maar je moet in elk geval niet gaan roepen dat de Bijbel hier zichzelf tegenspreekt. De grote vraag is dan natuurlijk: hoe kun je weten of de keuze van de vertaler goed of verkeerd is? Het antwoord hangt af van je bekwaamheden en de hulpmiddelen waar je over kunt beschikken. In de volgende hoofdstukken willen we een reeks schijnbare tegenstrijdigheden eens wat nader bekijken om te zien wat we daar voor verstandigs over kunnen zeggen.

Effectief Bijbellezen

4. Onmogelijke getallen

Soms kom je in de Schrift getallen tegen die onmogelijk kunnen kloppen. En die critici soms gebruiken om te 'bewijzen' dat het allemaal maar mythen zijn. Wat doe je daar dan mee? Laten we eens kijken naar wat voorbeelden.

Overschrijffouten

Soms zijn getallen verkeerd doordat een latere kopiist een overschrijffout maakte. Daar zijn aanwijsbare voorbeelden van. Vooral in de Kronieken komen er een aantal voor, die we kunnen herkennen aan het feit dat ze niet overeen komen met dezelfde mededeling in Koningen. Zo lezen we in 1 Koningen 6:2 dat de tempel die Salomo bouwde een hoogte had van 30 el (ca. 15 m). Maar in 2 Kronieken 3:4 lezen we over een hoogte van 120 el. De lengte en breedte staan daar echter in vers 3, en de hoogte in vers 4 dat spreekt over de voorhal. Sommigen menen daarom dat de tempel alleen een extra hoge voorhal had van 120 el, zoals bij onze noord-Europese kerken de toren aan de voorkant. Anderen houden het echter op een overschrijffout. Toch kan je in dit geval nog aannemen dat die 120 correct was voor een deel van het gebouw (die voorhal). Dat lukt niet in het volgende voorbeeld. In 2 Koningen 8 lezen we dat Achazja tweeëntwintig jaar oud was toen hij koning werd. Maar in 2 Kronieken 22 is hij op dat moment tweeënveertig jaar oud (NBG'51!). Zijn vader Joram was echter tweeëndertig jaar oud toen hij koning werd en hij regeerde acht jaar (2 Kon 8:17, 2 Kron 22:20). Dan zou hij bij zijn dood veertig zijn geweest. Maar dan kan hij onmogelijk een zoon hebben gehad die op dat moment al tweeënveertig was. Dat zullen we dus inderdaad maar voor een overschrijffout houden. Maar ook als die zoon op dat moment nog maar tweeëntwintig was, was zijn vader pas achttien geweest bij zijn geboorte. Hoe dat zit gaan we zo bekijken; eerst kijken we naar nog een ander voorbeeld van (schijnbaar) niet kloppende jaren.

Onbekende achtergronden

In 2 Koningen 14:23 lezen we dat Jerobeam II koning over Israël wordt in het vijftiende jaar van Amasja van Juda. In Juda wordt Amasja's zoon Azarja koning in het zevenentwintigste jaar van Jerobeam (2 Kon 15:1); dat zou dan dus Amasja's tweeënveertigste jaar zijn geweest, maar volgens 2 Kon 14:1 heeft Amasja maar negenentwintig jaar geregeerd! Hoe zit dat? In beide gevallen betreft het de praktijk dat beoogde opvolgers van een koning soms al tijdens de regeerperiode van hun vader werden benoemd tot mederegent. De uitspraak "hij werd koning toen hij ... jaar oud was" slaat dan op het moment waarop hij mederegent werd, maar de mededeling "hij regeerde ... jaar te Jeruzalem" telt

Schrift in tegenspraak

de periode vanaf het moment waarop hij het volledige koningschap overneemt van zijn vader (volgend op diens dood). Joram was tweeëndertig toen hij werd aangesteld als mederegent en zevenendertig toen hij het volledige koningschap overnam van zijn vader. Vervolgens regeerde hij nog acht jaar, en dus zal hij bij zijn dood vijfenveertig zijn geweest. Als Achazja op dat moment tweeëntwintig was, was zijn vader bij zijn geboorte dus drieëntwintig en geen achttien. Maar de uitdrukking “X werd koning in het ... jaar van Y” telt weer vanaf het moment waarop Y mederegent werd. Amasja is drieëntwintig jaar mederegent geweest met zijn vader. Jerobeam II werd mederegent in het vijftiende jaar van Amasja. Dus toen Amasja de volledige regering kreeg, was Jerobeam al acht jaar actief als mederegent. Jerobeams zevenentwintigste jaar valt dan in het jaar waarin Amasja negentien jaar zelf koning was, na de dood van zijn vader. Op dat moment wordt Amasja’s zoon Azarja mederegent met Amasja, totdat hij — nog weer tien jaar later — het volledige koningschap overneemt.

Juist in het boek Koningen loop je voortdurend tegen dit soort dingen aan. Je leest van elke koning in Israël (of Juda) in welk jaar van zijn collega in Juda (of Israël) hij koning is geworden, en omgekeerd, en hoe lang ze geregeerd hebben. En dan denk je dat het dus eenvoudig is om een parallelle lijst van de koningen van Israël en Juda op te stellen. Maar binnen de kortste keren loop je volledig vast, en lijkt er niets van te kloppen. Een Engelsman heeft dat ooit eens tot op de bodem uitgezocht en dat leverde het volgende op:

- Er bestonden twee kalenders: een Mesopotamische en een Egyptische. In de Egyptische zou het laatste jaar van koning X tevens het eerste jaar zijn van koning Y. Maar dan tel je bij iedere troonswisseling een jaar teveel wanneer je hun regeringsperioden optelt. De andere kalender laat de regering van koning Y daarom beginnen met een ‘troonsbestijgingjaar’ (tot aan het eerstvolgende Nieuwjaar) en telt pas vanaf dan zijn eerste jaar om dit probleem zo te vermijden. Juda en Israël hebben vanaf Salomo eerst verschillende systemen gebruikt. Later zijn deze gelijk getrokken en nog weer later zijn beide tegelijk naar het andere gewisseld.
- In Juda begon het jaar met de maand Tisri (september/oktober) en in Israël met Nisan (maart/april). Dus de onderlinge relatie versprong tweemaal per jaar een extra jaar naar voren en weer terug. Voor een synchronisatie met onze eigen kalender komt daar nog bij dat ons jaar op nog weer een ander punt wisselt. Dat geeft allemaal onzekerheden van plus of min een jaar.

Effectief Bijbellezen

- Er waren die coregentschappen van koningen en hun opvolgers. Maar er is in Israël ook een periode geweest dat twee koningen (Omri en Achab) tegelijk hebben geregeerd over verschillende regio's van dat rijk. Ook hun regeringen kun je dus niet simpel optellen.

Wanneer je dat allemaal meerekent, blijkt je het tenslotte toch allemaal kloppend te kunnen krijgen. De gewone Bijbellezer komt daar zelf echter niet uit, dus je moet het hebben van naslagwerken of studies van anderen die dat zorgvuldig hebben uitgezocht, zoals hier die Engelsman. Maar het vertelt ons wel dat je niet te snel moet roepen dat de Bijbel zichzelf tegenspreekt. Soms weten we gewoon niet genoeg.

Dit soort dingen zijn in elk geval geen reden om de Schrift onbetrouwbaar te verklaren. Maar we moeten ons ervan bewust zijn dat niet alles altijd zo is als het op het eerste gezicht lijkt, en zeker niet in een vertaling.

Effectief Bijbellezen

5. Interne tegenspraak

We beschouwen de Bijbel, terecht, als door God gegeven en daarom onfeilbaar. Maar wat doe je dan met teksten die elkaar lijken tegen te spreken? Gewoonlijk betekent dat, dat wij de strekking van het verhaal onvoldoende begrijpen. Soms omdat we te weinig kennis hebben van de achtergronden. Maar heel vaak omdat we onvoldoende besef hebben van het feitelijke *doel* van de tekst. Want wij denken, vanuit onze eigen culturele achtergrond, te modern en te westers, en zijn onvoldoende vertrouwd met de kenmerken van het denken van de Bijbelse wereld. Bij alles in de Schrift moet je je afvragen: waarom hebben we dat verhaal, wat wil het me leren? Want een verhaal in de Bijbel heeft ALTIJD een doel. Vaak betekent dit, dat het ons zo wordt gepresenteerd dat we dat doel zien, en de les die we daaruit moeten leren gemakkelijker begrijpen. En dat *kan* betekenen dat het er anders staat dan wij het zelf zouden hebben opgeschreven. Want de Bijbel spreekt in de taal van zijn tijd. Maar dan gaan wij het lezen voor wat het *zou* betekenen wanneer wijzelf het zo — en niet op die andere manier — zouden hebben opgeschreven, en dan lijkt het niet te kloppen. Dat houdt dus in dat we eerst ‘Bijbels’ moeten leren denken. Laten we eens naar wat voorbeelden kijken.

Het overslaan van tussenliggende gebeurtenissen

Lucas vertelt ons dat Jozef en Maria, na Jezus' geboorte weer terugkeren naar Nazaret (Luc 2:39), maar bij Matteüs lezen we dat zij eerst moeten vluchten voor Herodes en uitwijken naar Egypte. Pas na Herodes' dood keren ze terug naar Nazaret (Mat 2:13-23). Is dat niet met elkaar in tegenspraak? Nee, want een Evangelie is geen biografie van Jezus, maar een verslag waaruit moet blijken dat Hij de beloofde Verlosser is. Daarom maken de evangelisten een selectie uit het beschikbare materiaal. Want dat is voor het beoogde doel veel te omvangrijk; dan zie je door de bomen het bos niet meer. Johannes zegt dat zelfs met zoveel woorden (Joh 20:30,31) en Lucas duidt het aan in zijn openingswoorden. Maar ook Marcus en Matteüs hebben duidelijk een selectie gemaakt, en ieders selectie is afgestemd op wat hij wil aantonen. Marcus begint zijn verhaal met het optreden van Johannes de Doper, maar Matteüs en Lucas laten daar elk nog een tweetal hoofdstukken aan voorafgaan. Lucas vertelt ons over de oorsprong van zowel Johannes als Jezus: de aankondiging van hun geboorte en de geboorte zelf. Vervolgens over het vervullen van de verplichtingen van de Mozaïsche wet voor Jezus en nog een verslagje over zijn eerste bewuste bezoek aan de tempel op twaalfjarige leeftijd. Matteüs kiest een andere inlei-

Schrift in tegenspraak

Schema van het begin van de Evangelieën

ding: de strijd om het koningschap tussen de nieuwe Wereldkoning en de zittende menselijke machthebber. Dat gebeurt later, meer dan een jaar na Jezus' geboorte. Daaruit blijkt dan tevens dat Jozef en Maria zich in Betlehem hadden gevestigd. Ze moeten vluchten voor Herodes, en wanneer ze na diens dood uit Egypte terugkeren willen ze aanvankelijk opnieuw naar Betlehem. Pas wanneer ze horen dat Herodes' zoon nu op de troon zit, gaan ze toch maar naar Nazaret in Galilea waar ze vóór Jezus' geboorte woonden. Bij Lucas speelt die tussenperiode geen rol en laat hij gewoon weg. Naar onze maatstaven is dat een verval-sing van de werkelijkheid, maar in de opvatting van toen lag dat niet zo. Ook bij hem keren Jozef en Maria weer terug naar Nazaret, en dat ze tussendoor ook nog in Egypte zijn geweest, doet in *zijn* verhaal niet ter zake. Het gaat er bij beiden om dat Jezus in Betlehem is geboren, maar opgroeit in Nazaret. *Dat* is wat we moeten weten en dat is dus ook wat ons, door beiden, wordt verteld. Want het is geen biografie! Dat ziet er dan zo uit als op het schema hierboven.

Verschillende weergave van dezelfde gebeurtenis

In Handelingen 9 lezen we over de bekering van Paulus op de weg naar Damascus. En dat de mannen die met hem meereisden 'wel een stem hoorden, maar niemand zagen' (vs. 7). Maar in zijn toespraak tot de menigte in Jeruzalem zegt Paulus zelf dat zij wel het licht zagen, maar niet de stem hoorden die met hem sprak (22:9). Dat zal dan betekenen dat zij wel *het geluid* van een stem hebben gehoord, maar niet *de boodschap* die Paulus ontving. Paulus wist meteen Wie het was, die tot hem sprak, en de boodschap was ook alleen maar voor hem bestemd. De anderen namen verschijnselen waar (licht, geluid), dus ze waren er zich van bewust dat er iets heel bijzonders gebeurde, maar hebben de boodschap niet verstaan. Dat hoefde ook niet want hij was niet voor hun

Effectief Bijbellezen

oren bestemd. Voor Paulus is het niet nodig dat allemaal exact uit te leggen, want het gaat hier niet om een ‘getuigenverklaring’ voor een politieverslag van wat er precies is gebeurd. Hij, Paulus, kreeg een rechtstreekse boodschap van Jezus, en de anderen alleen maar de schrik van hun leven. En dat is alles wat zijn gehoor hoeft te weten.

Aanpassing van details aan het doel van het verhaal

Lucas vertelt ons over Jaïrus, die tot Jezus komt en Hem smeekt zijn dochter te genezen. Het meisje ligt op sterven, en als Jezus haar nu maar geneest zolang ze nog leeft, kan het nog in orde komen. Jezus gaat op weg, maar dan vindt het incident plaats met de vrouw met de bloedvloeïng. Je voelt Jaïrus’ ongeduld: er is geen tijd te verliezen, straks is het te laat. En dan komt een dienaar hem vertellen dat intussen gebeurd is wat hij vreesde: “Uw dochter is gestorven. Val de meester niet langer lastig” (Luc 8:49). Te laat! En dan test Jezus zijn geloof: “Wees niet bang, maar geloof, dan zal ze worden gered” (vs. 50). Want bij Lucas gaat het om de eisen van discipelschap, en dus over geloof. Maar bij Matteüs gaat het om Jezus’ koningschap, en dus over het feit dat Hij zelfs macht heeft over de dood. Bij hem gaat het niet om Jaïrus (hij noemt zijn naam niet eens!) maar om Jezus. Hij besteedt daarom geen tijd aan Jaïrus’ ongeduld; dat slaat hij over. En daarom laat hij Jaïrus ook meteen met de vraag komen: “Mijn dochter is zojuist gestorven. Kom alstublieft en leg haar de hand op, dan zal ze weer leven” (Mat 9:18). Alle nadruk komt bij hem te liggen op het feit dat ze inderdaad weer tot leven komt. Naar onze maatstaven is deze vorm in strijd met de waarheid, maar naar Bijbelse maatstaven is dat, binnen het kader van Matteüs’ verhaal, volledig geoorloofd.

Parallele verhalen opvolgend verteld

Tot slot nog weer een wat langer voorbeeld. In 1 Samuel 16 lezen we dat David bij Saul in dienst kwam, maar in 17:55 lijkt Saul niet te weten wie hij is. Opnieuw moet onze eerste vraag zijn: wat wil het verhaal ons vertellen. Het thema van 1 Samuël 16 is het feit dat Saul door God is verworpen, wegens zijn ongehoorzaamheid, en dat Gods Geest daarom van hem is geweken, terwijl David door God is aangewezen als de nieuwe koning, op wie nu ook Zijn Geest rust (vzn 13,14). David had ver buiten Sauls gezichtsveld kunnen opgroeien, maar God regelt het zo dat zij elkaar ontmoeten. En dan blijkt dat Saul veel genegenheid opvat voor de jonge David; zoveel dat hij hem uiteindelijk zelfs benoemt tot zijn persoonlijke assistent; het begrip ‘wapendrager’ hoeft geen militaire betekenis te hebben, maar kan worden opgevat als persoonlijke assistent aan het hof (aldus diverse commentatoren). Deze benoeming zal in feite pas later hebben plaatsgevonden, want aanvankelijk keerde David telkens weer terug naar huis. Maar om deze verhaallijn af te ronden loopt het verhaal hier alvast

vooruit op een latere situatie. Want het wil ons vertellen dat Saul uitstekend met David op kon schieten, zolang hij niet wist dat deze door God was aange-
wezen als zijn opvolger. Dat is nodig om ons later meer inzicht te geven in de
werkelijke reden van zijn vijandschap.

Dan doet het verhaal in hoofdstuk 17 een stapje terug in de tijd, om ons een
ander thema te laten zien. Dat thema is Sauls gebrek aan geloof. Dit was het
werkelijke verschil tussen Saul en David. Toen Israël de eerste keer aan de
grens van het door God beloofde land stond, durfde het de strijd niet aan,
vanwege de reuzen die daar woonden. Dat was ongeloof, en als straf moesten
ze rondzwerfen door de woestijn totdat die hele generatie gestorven was. Nu
was het Sauls taak geweest om de strijd met de reus Goliath aan te gaan,
maar ook hij durft niet. David kende echter zijn Schriften. Hij ziet terecht in
Goliaths gesnoef een lastering van de God van Israël, en vertrouwt dat God
hem helpt wanneer hij die strijd wèl aangaat. Dat vertrouwen wordt ook be-
loond. Maar Saul zag nog steeds alleen de militaire kant en niet de geloofsas-
pecten. Hij is stomverbaasd wanneer hij dat jongetje, dat zo goed kon harp-
spelen, ineens die Filistijnse reus ziet verslaan. We moeten zijn vraag aan Ab-
ner in 17:55 daarom niet opvatten als 'wie is dat joch', maar — wat er ook
staat — 'uit wat voor familie stamt die?' Is dat een familie met een sterke mili-
taire traditie? Zijn ze allemaal zo? Maar ook Abner kan Saul niet verder hel-
pen. Geen van beide beseffen ze dat het hier niet gaat om militaire vaardighe-
den, maar om geloof. Wanneer David dan weer terug is bij Saul, vraagt die het
hem zelf (vs. 58). En het antwoord dat we lezen ("Ik ben de zoon van uw die-
naar Isaï uit Betlehem") moeten we dan opvatten als een samenvatting, die
betekent dat David Saul volledig heeft bijgepraat over zijn achtergronden.

Hoofdstuk 18 brengt deze beide verhaallijnen vervolgens samen. David komt
nu volledig in dienst van Saul, wordt een legerleider en heeft succes. Sauls
vroegere sympathie slaat vervolgens volledig om in een ziekelijke haat, wan-
neer hij begint te beseffen dat David alles heeft waarin hijzelf tekortschiet, en
dat deze jongeman door God is aangewezen als zijn vervanger/opvolger. Dat
is de onvermijdelijke uitkomst van wat er gebeurde in hoofdstuk 17. En op
grond van hoofdstuk 16 weten we dat dit alleen maar voortkomt uit het feit
dat hij stelselmatig weigert Gods beslissingen te aanvaarden.

Conclusie

Je moet je bij schijnbare tegenspraak dus altijd eerst afvragen *waarom* het er
staat zoals het er staat. Daar is altijd een reden voor, want niets staat er zo
maar. En wanneer we die reden begrijpen, hebben we meestal ook meteen de
verklaring voor dat schijnbare verschil.

Effectief Bijbellezen

6. Botsing met de historie

Soms hoor je dat bepaalde in de Bijbel beschreven gebeurtenissen zich in werkelijkheid nooit, of niet op die manier, kunnen hebben afgespeeld. Dat zou in strijd zijn met de historische werkelijkheid zoals wij die intussen kennen. Hoe ga je om met dergelijke 'tegenspraak'. Uiteraard moet je er, zoals altijd, zeker van kunnen zijn dat we de oorspronkelijke tekst nog ongeschonden bezitten. Maar je moet je ook serieus afvragen of we die tekst wel goed begrijpen; staat er inderdaad datgene wat we er in lezen? Maar anderzijds ook: hoe goed kennen we de historie, waarmee die Bijbelpassage dan in strijd zou zijn. Vooral in de negentiende eeuw zijn er nogal wat van dergelijke beschuldigingen geuit, die later ongefundeerd bleken. Omdat men toen simpelweg toch nog te weinig historische kennis bezat. Halfweg de twintigste eeuw citeert een Franse archeoloog een negentiende-eeuwse collega met: "De delen van (het boek Genesis) die betrekking hebben op de aartsvaders ... zijn slechts de weerspiegeling van de latere geschiedenis van het volk Israël, toen het reeds lang gevestigd was in het land Kanaän. Dit wordt tegenwoordig steeds meer erkend door alle ter zake bevoegden." Zelf stelt hij daar tegenover: "Welnu, alle waarlijk objectieve specialisten zijn het er over eens: het leven zoals het zich in de verhalen van Genesis, die aan de aartsvaders gewijd zijn, aan ons voordoet, klopt *volledig* met wat wij tegenwoordig via andere wegen weten van het begin van het tweede millennium, maar *niet volledig* met een recentere periode." (cursivering van hemzelf, RCR). Evenzo is er ooit geroepen dat Mozes nooit de eerste vijf boeken van de Bijbel kon hebben geschreven, omdat in zijn dagen de schrijfkunst nog helemaal niet zou hebben bestaan. Later zijn er hele bibliotheken opgegraven met duizenden kleitabletten, sommige zelfs daterend van vele eeuwen eerder. En de teksten daarvan bevestigen soms ook nog nadrukkelijk dingen die we in de Bijbel lezen. De meeste onderzoekers zijn daarom veel voorzichtiger geworden, ook al weten we intussen alweer veel meer. Maar de 'geur' van onbetrouwbaarheid is niettemin altijd blijven hangen. Laten we maar weer eens naar wat voorbeelden kijken.

De onbekende nazaat van Nebukadnezar

In Daniël 5 ontmoeten we Belsazar, als laatste opvolger van Nebukadnezar. Aanvankelijk zou deze Belsazar ons volledig onbekend zijn, en dus een verzinzel. Intussen weten we dat wel beter. Maar in enkele verzen wordt Nebukadnezar aangeduid als zijn 'vader', en dat stuit toch op problemen. Nebukadnezar regeerde zelf van 605 tot 562 v. Chr. De volgende zes jaar waren er toch al drie

Schrift in tegenspraak

opvolgers. Nu kan in het Hebreeuws ‘vader’ ook op een vroegere voorvader slaan. Maar na 556 kwam er een zekere Nabonidus aan de regering via een staatsgreep. We weten dus zeker dat hij geen nazaat van Nebukadnezar was maar wèl de laatste koning van het Nieuw-Babylonische rijk. Hij bleek vervolgens echter wel een zoon Belsazar te hebben. Verder weten we nu dat hij geruime tijd buiten Babylonië heeft verbleven, en dat zijn zoon Belsazar toen namens hem de regering heeft waargenomen. Dit vinden we weerspiegeld in het detail dat Belsazar Daniël, na diens uitleg van het schrift op de wand, uitroept tot de derde in het koninkrijk (5:16 en 29). Hij stelt hem daarmee dus aan tot de machtigste na hemzelf, want zelf was hij — als waarnemer van zijn vader — de tweede en niet de eerste in het rijk. Dus dat detail klopt in elk geval wel. Verder zijn er aanwijzingen dat Nabonidus een dochter van Nebukadnezar tot vrouw heeft genomen, om zijn regering een schijn van wettigheid te geven. Belsazar zal ten tijde van de staatsgreep echter al volwassen zijn geweest, en dus toch geen zoon van die dochter. Maar sluit dit dan ook uit dat hij wenste te worden gezien alsof hij wèl een nakomeling van die grote voorganger was? De nadruk ligt in Daniël 5 op het feit dat Belsazar zich niet verootmoedigt, terwijl zijn ‘vader’, de grote Nebukadnezar, dat in Daniël 4 wel had gedaan. Het gaat dus niet uitsluitend om een wetenschappelijke werkelijkheid; je hebt ook te maken met de invalshoek van de Bijbel die ons een bepaald contrast wil schilderen. Plus wellicht de invalshoek van een machthebber die zijn positie meer glans wil geven. Dit geval betreft dus een combinatie van onvolledige kennis en onjuiste interpretatie.

De onvindbare intocht

Of neem de intocht van Israël in het beloofde land onder Jozua. Een internationaalwetenschappelijk tijdschrift over Bijbelse archeologie bevatte eens een artikel over de inname van Ai (Jozua 8), waarin in detail werd geschetst hoe de landschappelijke situatie ter plaatse volledig klopte met het verhaal in de Bijbel — het verhaal in feite zelfs meer reliëf gaf en ondersteunde. Tegelijkertijd benadrukte het artikel echter dat opgravingen ter plaatse duidelijk hadden aangetoond dat er voor de betrokken periode geen brandsporen waren te vinden, hoewel de stad volgens het Bijbelverhaal door de Israëlieten in brand was gestoken. De conclusie was dus ‘onvermijdelijk’ dat het verhaal op zich wel degelijk klopte, maar uit een andere tijd moest stammen. Het ging dus om een geheel andere verovering, die de Bijbel ten onrechte aan Jozua zou hebben toe-

geschreven. In dezelfde geest is elders regelmatig geconstateerd dat er uit die periode nooit geschreven bewijs is gevonden voor de intocht, of voor de vroege koninkrijken van Saul en David. Er zijn echter ook onderzoekers die op goede gronden menen dat de uittocht uit Egypte volledig ten onrechte wordt geplaatst ten tijde van Farao Ramses II. In werkelijkheid zou dat onder een heel andere Farao zijn gebeurd. In dat geval zou alles zich echter zo'n twee eeuwen eerder hebben afgespeeld. En in die veel vroegere periode lijkt die ontbrekende informatie nu juist weer wel te vinden te zijn.

Onbeantwoorde vragen

Toch moeten we accepteren dat we niet van alle vragen ook de antwoorden kennen (maar dat geldt niet alleen maar voor Bijbelse vragen!).

In Daniël 6 vinden we een koning Darius op een plek waar je de Perzische koning Kores zou verwachten. Ik heb daar nog geen goede verklaring voor gelezen. Anderzijds weten we toch te weinig van die tijd om met zekerheid te kunnen besluiten dat het Bijbelverhaal daar onjuist moet zijn. En die eerdere 'uitglijders' moeten ons voorzichtig maken.

Een ander bekend probleem is de volkstelling van Lucas 2. "Deze eerste volkstelling vond plaats tijdens het bewind van Quirinius over Syrië" (Luc 2:2). Van Quirinius is bekend dat hij gouverneur van Syrië was vanaf 6 na Chr., terwijl Jezus' geboorte eerder moet hebben plaats gevonden. Er was toen wel een volkstelling, maar dat was dus te laat. Daar zijn verschillende oplossingen voor bedacht. Hij zou daar ook eerder al een ambtstermijn hebben vervuld. Of Lucas zou hier op de een of andere manier proberen te zeggen dat dit een *eerdere* volkstelling was, die niet moet worden verward met die ten tijde van Quirinius. Weer anderen zeggen dat die volkstelling, van het gehele Romeinse Rijk (!), in totaal 28 jaar heeft geduurd en dat Quirinius, die — zoals Lucas aangeeft — gedurende die periode ook een aantal jaren gouverneur van Syrië is geweest, dat proces als keizerlijk afgezant moest begeleiden. Kortom: ook hier geldt dat we eigenlijk toch nog te weinig weten van de details van het Romeinse bestuur. Nog een ander probleem zou zijn dat Jozef en Maria niet verplicht zouden zijn geweest om 'alleen voor die telling' helemaal van Nazaret naar Betlehem te reizen. Maar dat staat er eigenlijk niet. Jozef kwam van oorsprong uit Betlehem, en als je goed leest zie je ook dat hij daar weer is gaan wonen (in Mat 2 woont hij daar, meer dan een jaar later, in een 'huis'). Hij heeft mogelijk in Galilea gewerkt aan bouwprojecten van Herodes. Maar toen dat ten einde liep, is hij — mogelijk mede wegens 'praatjes' over de wat vroeg zwanger geworden Maria — weer teruggegaan naar Betlehem, waar hij met zijn gezin vervolgens ook is ingeschreven bij die volkstelling. En die telling is er echt wel geweest, want het geslachtsregister van Lucas 3 moet daar wel op zijn gebaseerd.

De verkeerde regio

Ook wordt er wel bezwaar ingebracht tegen geografische benamingen of aanduidingen, die dan als wat al te fantasierijk worden beschouwd en onvoldoende in overeenstemming met de werkelijkheid zoals we die thans kennen. Soms blijkt zo'n benaming achteraf dan toch weer wel te kloppen met plaatselijk spraakgebruik van die tijd. Een bijzonder geval is dat van Paulus' brief aan de Galaten. Galatië was de naam van een landstreek ruwweg rond de huidige Turkse hoofdstad Ankara. Wanneer je dat vergelijkt met de verslagen van Paulus' zendingsreizen in Handelingen, kan hij daar niet eerder zijn geweest dan op zijn derde zendingsreis. Dat zou de brief laat in de tijd plaatsen, maar dan kom je weer in conflict met de details die Paulus er in noemt over zijn bekering en zijn prediking, vergeleken met die in Handelingen. De brief en/of Handelingen zouden dus niet 'historisch correct' zijn, en dus geen authentieke documenten uit de eerste eeuw, maar fantasieproducten uit op zijn vroegst de tweede eeuw. Dat hele argument vervalt echter zodra je aanneemt dat Paulus met Galatië doelt op de Romeinse *bestuursprovincie* van die naam. Die was weliswaar genoemd naar die landstreek Galatië, maar had een veel grotere omvang, en omvatte ook het gebied van Paulus' eerste zendingsreis. Dat maakt de brief op slag de eerste van al zijn brieven, en dan klopt alles ineens probleemloos. Maar tegelijkertijd werpt dat ook meteen een heel ander licht op de achtergrond ervan, en daarmee op de situatie in die periode.

De zondvloed die er niet was

Tenslotte nog een waarschuwing dat je ook in de andere richting kunt uitglijden. De Britse archeoloog Leonard Woolley, heeft in de jaren twintig van de vorige eeuw uitgebreide opgravingen verricht in 'Ur der Chaldeeën'. Daarbij stuitte hij op een zeer dikke laag sediment tussen twee lagen met cultuursporen. Daarmee meende hij het archeologische bewijs te hebben gevonden voor de zondvloed. Dit baarde groot opzien in de hele wereld, dat nog werd aangewakkerd toen vervolgens door anderen elders soortgelijke lagen werden gevonden. Woolleys theorie was dat de zondvloed een omvangrijke overstroming was geweest van heel Mesopotamië (het huidige Irak), wat in die tijd de gehele bewoonde wereld zou zijn geweest. Later bleek echter dat die lagen dateerden uit onderling heel verschillende eeuwen, terwijl vrijwel nergens anders soortgelijke lagen zijn aangetroffen. Dit moeten dus wel sporen zijn geweest van zeer plaatselijke overstromingen. Archeologie kan dus wel degelijk aanvullend inzicht verschaffen in de achtergronden van de verhalen in de Bijbel, maar wie dat triomfantelijk gebruikt als 'onweerlegbaar bewijs' voor de waarheid van de Schrift, loopt het risico dat ook in *zijn* geval nieuwere ontdekkingen daar weer een ander licht op kunnen werpen.

Effectief Bijbellezen

7. De verkeerde volgorde

Een verschijnsel waar de meeste lezers van de Bijbel al wel eens op gestuit zullen zijn, is dat je soms leest over gebeurtenissen die onderling niet in een correcte volgorde lijken te staan. Is het dan toch waar dat mensen in het verleden zomaar wat bij elkaar hebben gezet? Maar de Schrift is toch de absolute waarheid? Ja, de Schrift is Gods boodschap aan ons, en dus betrouwbaar. Maar de Schrift hanteert soms wel andere regels dan wij gewend zijn. Het is niet zomaar geschiedschrijving; het is een leerboek en veel ervan bestaat uit voorbeelden van mensen uit het verleden die het verkeerd deden, of juist goed. En dan is een *logische samenhang* soms belangrijker dan een *historisch correcte volgorde*. Moderne schrijvers doen dat trouwens ook vaak; maar die zeggen dat er dan gewoonlijk nadrukkelijk bij.

In hoofdstuk 5 schreven we al over Saul, die niet leek te weten wie David was toen die Goliat versloeg, hoewel we een hoofdstuk eerder al hadden gelezen dat David bij Saul in dienst was gekomen. Ik heb toen laten zien dat 1 Samuël 16 ons één verhaal vertelt en hoofdstuk 17 een ander. Beide verhalen overlappen elkaar in tijd, maar tonen ons elk een kant van Sauls karakter, en het is de bedoeling dat we uit het contrast tussen die twee verhalen meer begrijpen van Saul (en waar het nu precies mis ging met hem). Dat is een uitstekend voorbeeld van het principe dat de Bijbel ons geen geschiedschrijving geeft, maar lessen uit het verleden. De rangschikking is gedaan volgens thema en niet naar de tijd. Maar wie er op let (en voldoende met de Schrift vertrouwd is) vindt meer van zulke voorbeelden.

Het slot van Richteren

Een ander goed voorbeeld is het slot van het boek Richteren ('Rechters' in de NBV), dat afsluit met de gebeurtenissen van Richteren 17-21. Dit deel wordt gekarakteriseerd met de woorden "In die tijd was er geen koning in Israël; iedereen deed wat in zijn eigen ogen goed was" (hier 17:6, maar herhaald in 18:1, 19:1 en aan het eind in 21:25). Deze hoofdstukken vormen duidelijk een eenheid, en ze staan helemaal aan het eind van het boek. Toch blijkt uit 20:28 dat deze dingen zich afspeelden onder het hogepriesterschap van Pinechas, waarvan we aan het eind van het boek Jozua hadden gelezen dat hij zijn vader in die functie was opgevolgd na diens dood in globaal dezelfde tijd als de dood van Jozua; dus helemaal in het begin van de periode van de Richteren. We vinden daar achtereenvolgens:

Schrift in tegenspraak

- Het illegale heiligdom van Micha, betaald met vervloekt geld (17:2)!
- De expeditie van de stam Dan, die niet tevreden was met het erfdeel dat ze van God was toebedeeld. En die Micha's Leviet/priester meeneemt als een eigen illegale stam-priester.
- De 'schanddaad' in Gibeon, met de daarop volgende burgeroorlog tussen Benjamin en de overige stammen.

Die 'schanddaad' in Gibeon betreft een vrijwel exacte kopie van wat er eeuwen eerder was gebeurd in Sodom, waarvoor God die stad volledig had uitgeroeid en verwoest. De Leviet wiens vrouw hier werd misbruikt, had voor de nacht bescherming gezocht binnen de muren van een Israëlitische stad, omdat hij niet in het Kanaänietische Jebus wilde overnachten, "een stad vol vreemden die niet tot het volk van Israël behoren" (19:12), zoals hij tegen zijn knecht had gezegd. Maar in plaats van bescherming vond hij in eerste instantie geen onderdak bij de daar wonende Benjaminiten, en pas later bij iemand die oorspronkelijk niet van daar was (19:16-21). En vervolgens werd zijn vrouw misbruikt tot de dood er op volgde. Stuk voor stuk elementen die we ook hadden aangetroffen in de situatie van het Sodom van Lots dagen. Dat was volledig in strijd met de bepalingen van de Wet, die er voortdurend op hamert bescherming te bieden aan de zwakken en kwetsbaren in hun maatschappij – gewoonlijk aangeduid als 'de vreemdeling, de wees en de weduwe'.

De verontwaardiging onder de andere stammen is dan ook terecht zeer groot, en ze komen onmiddellijk in actie. Wanneer de stam Benjamin vervolgens weigert de inwoners van Gibeon uit te leveren voor de straf die de Wet daarop stelde, draait het uit op een oorlog tussen Benjamin en die andere stammen. Die oorlog leidt tot het bijna volledig uitgeroeid raken van Benjamin. Zodra de eerste opwinding echter is geluwd, begint de rest daar weer spijt van te krijgen, en ze zinnen op een manier om te voorkomen dat Benjamin volledig ten onder gaat. Anderzijds hebben ze zich echter onder ede verbonden geen van hun dochters aan de leden van deze afvallige stam te geven. Vervolgens verzinnen ze daar een 'passende oplossing' voor (zonder eerst God daarover te raadplegen). En een deel van die oplossing is vervolgens dat ze een aantal jonge meisjes wegroven van een feest voor God in Silo, en die aan Benjamin geven. Op die manier hebben ze aan Benjamin vrouwen verschaft en toch hun eed niet gebroken (want hun vaders hadden ze niet vrijwillig afgestaan). Aan de letter van de Wet was voldaan en er was toch een 'oplossing'. Maar wel volledig bui-

ten God Zelf om! Zoals gezegd, dit vond al in het begin van die periode plaats, maar het illustreert treffend hoe ze, ondanks Mozes' dringende waarschuwing om dat niet te doen, toch de praktijken van de Kanaänieten kopiëren. En het is dus niet zonder reden dat het boek afsluit met juist deze gebeurtenissen. Het gaat om die les en niet om geschiedschrijving.

Hizkia: de bevrijding van Jeruzalem en het gezantschap uit Babel

Een zeer opvallend voorbeeld vinden we in Jesaja, de hoofdstukken 36-39. De eerste twee vertellen ons van de wonderbaarlijke bevrijding van Jeruzalem uit de handen van de Assyrische koning Sanherib. Menselijkerwijs gesproken had de stad geen schijn van kans, maar Hizkia doet een dringend beroep op God, Die op deze wijze zijn gebed beantwoordt. Uit 36 en 37 komt Hizkia dan ook over als een man van groot geloof. Hij volgde de goddeloze Achaz op, en we weten uit de historische boeken dat hij een belangrijke hervorming heeft doorgevoerd en dat hij voor het eerst sinds de dagen van Salomo weer een Pascha vierde. Hij geldt als een van de vroomste van de koningen van Juda, het soort koning dat Israël 'nodig had'. In de volgende twee hoofdstukken (38 en 39) lezen we dan over zijn ziekte en wonderbaarlijke genezing, en vervolgens over dat gezantschap uit Babel. Zijn reactie op dat gezantschap wekt Gods ergernis op, zonder dat het meteen duidelijk is waarom. Om dat te begrijpen, moeten we ons realiseren dat hoofdstuk 38 een stapje terug doet in de tijd. Ze tonen ons een *eerdere* gebeurtenis, die ineens veel meer licht werpt op Hizkia als mens. Deze hoofdstukken tonen ons dat niemand volmaakt is, ook een vroom man als Hizkia niet.

Hizkia was terminaal ziek geweest, en God had hem, bij monde van Jesaja, zijn spoedig heengaan aangekondigd. Hij zat toen nog midden in die hervorming en zijn zoon was pas een jaar of zeven; te jong om dat over te nemen en succesvol af te ronden. Hoe moest dat nu verder? In antwoord op zijn gebed krijgt hij nog vijftien levensjaren extra. Maar dan verschijnt er een gezantschap uit Babel. Babel was in die tijd een provincie van het Assyrische rijk, maar het heeft diverse malen geprobeerd weer zelfstandig te worden. Dit is zo'n poging. Na de dood van de Assyrische koning Sargon braken er overal in zijn rijk plaatselijke opstanden uit. De gevaarlijkste daarvan was die van de Babyioniër Merodak Baladan. De delegatie die Hizkia hier ontvangt, is duidelijk bedoeld om zijn bereidheid te polsen over meedoen, met het herstel uit zijn ziekte als formele aanleiding. Het is zonneklaar dat Hizkia verguld is met dit belangrijke bezoek: hij wordt in de internationale politiek kennelijk voor vol aangezien. Trots toont hij zijn hoge bezoekers zijn militaire voorzieningen. Maar daarmee ontkent hij feitelijk dat zijn bescherming ligt bij God, en niet in politieke verdragen. En dat is het wat God hem hier kwalijk neemt.

Sanherib, Sargons opvolger, rekt eerst bloedig af met de Babyloniërs, en vervolgens onderwerpt hij één voor één de overige deelnemers aan de coalitie. Uiteindelijk is, als laatste, Juda aan de beurt. Hizkia staat intussen alleen; hij kan geen kant meer uit. Pas dan komt hij bij zinnen en smeekt God om verlossing. Dit toont ons dat zelfs de vrome Hizkia, één van de beste koningen die Juda ooit gehad heeft, niet vrij is van menselijk denken. En dat er dus een ander soort koning nodig is, een koning die wèl voortdurend en volledig op God vertrouwt. Die Koning wordt elders in Jesaja dan ook aangekondigd en in het NT vinden we uiteindelijk Zijn geboorte. Je mag dit dus beslist niet opvatten als zou deze Hizkia als mens niet deugen; het vertelt ons juist dat zelfs de besten onder hen niet goed genoeg zijn. Deze volgorde leert ons dus een belangrijke les, die we waarschijnlijk zouden hebben gemist wanneer alles in de exacte *historische* volgorde had gestaan.

De Evangelieën

Dan nog even kort over de Evangelieën. Ook daar vinden we soms zulke omkeringen van de volgorde. De ene evangelist plaatst een bepaalde gebeurtenis duidelijk vroeger, of juist later, dan een andere (of de anderen), waarbij het vaak niet eens duidelijk is wie er nu eigenlijk de historische correcte volgorde aanhoudt. Maar die hoeven we dus kennelijk ook niet te weten. Enerzijds is het duidelijk dat Lucas het bezoek van Jezus aan Nazaret, de stad van zijn jeugd, vroeger plaatst dan overeen zou komen met de historische werkelijkheid. Hij wil ons echter meteen aan het begin iets vertellen dat kenmerkend is voor Jezus' predikingswerk ('een profeet wordt niet erkend in zijn eigen vaderstad'). Anderzijds vinden we bij Johannes een tempelreiniging aan het begin van Jezus' prediking en bij de andere drie aan het eind. Aan het eind past het logisch in de loop van de gebeurtenissen van 'de laatste week'. Maar uit de opmerking van de menigte in Johannes ('zesenveertig jaar heeft de bouw van deze tempel geduurd, en u wilt hem in drie dagen weer opbouwen?') blijkt dat wat Johannes beschrijft toch moet hebben plaatsgevonden tijdens het Pascha van 27, drie jaar eerder dan het Pascha waarop Jezus is gekruisigd. We zullen in dit geval dus wel moeten aannemen dat er twee verschillende 'reinigingen' zijn geweest, één aan het begin en één aan het eind.

Er zijn dus altijd redenen voor zulke schijnbare tegenstrijdigheden, ook al begrijpen we die misschien niet altijd meteen. Die redenen zullen ook niet eens altijd dezelfde zijn. Maar de achterliggende gedachte is steeds dat het gaat om lessen in dit 'leerboek', en dat het geen biografie is en geen geschiedschrijving. Wie hier uit wil concluderen dat de Bijbel alleen maar een verzameling vrome verhalen is, die van overal bij elkaar zijn gehaald, heeft dit doel niet begrepen, en hanteert de verkeerde criteria.

Effectief Bijbellezen

8. onjuiste citaten

De meeste van u zullen het verschijnsel kennen waar ik het deze keer over wil hebben: schijnbaar onjuiste aanhalingen uit het OT in de tekst van het NT. De problemen daarmee kunnen van verschillende aard zijn, bijvoorbeeld:

- Het citaat komt niet overeen met wat er exact in het OT staat.
- Het citaat wordt toegeschreven aan de 'verkeerde' schrijver.
- Het citaat is in het OT in het geheel niet te vinden.
- Het citaat lijkt niet te slaan op de situatie waarop hij wordt toegepast.

We zullen aan de hand van concrete voorbeelden dit verschijnsel bekijken.

Schijnbaar verkeerd woordgebruik

Een veel voorkomend verschijnsel is dat het citaat niet woordelijk gelijk is aan dat wat wij in ons OT lezen. Daar is echter een eenvoudige verklaring voor. De Hebreeuwse tekst van het OT is rond de tweede eeuw v. Chr. in het Grieks vertaald. Die vertaling staat bekend als de Septuaginta (de vertaling van de 'zeventig'). Maar die Septuaginta wijkt soms wat af van de Hebreeuwse tekst die is gebruikt voor de vertaling van ons OT. De schrijvers van het NT citeren gewoonlijk (niet altijd!) uit deze Septuaginta, ook wanneer die wat afwijkt. In elk geval zolang die afwijking niet storend is voor het argument dat zij ermee willen onderbouwen. Zo staat er in Jesaja:

“Hoor, iemand roept: bereidt in de woestijn de weg des HEREN ...”

Maar de Evangelieën citeren dit als:

“De stem van een, die roept in de woestijn: bereidt de weg des Heren ...”

Wordt er nu *geroepen* in de woestijn, of moet *die weg worden aangelegd* in de woestijn? Voor de schrijver doet dat niet ter zake, hij wijst er simpelweg op dat deze profetie op dat moment haar vervulling vond in het werk van Johannes de Doper. En wat die profetie dan betekent moet je maar opzoeken in Jesaja. Want het is vóór alles een verwijzing die je vertelt dat je naar Jesaja moet om te begrijpen wat hier gebeurt.

Het geloof van Jakob

In Hebr. 11:21 (NBG'51) lezen we bijvoorbeeld (ik gebruik hier de NBG'51, om niet ook nog verschillen in vertaalopvatting te introduceren):

“Door het geloof heeft Jakob bij zijn sterven ieder der zonen van Jozef gezegend en hij heeft aangebeden, (leunende) op het uiteinde van zijn staf”.

Maar in Genesis lezen we:

“Israël (Jakob) boog zich aanbeddend neder aan het hoofdeinde van het bed”.
(Gen 47:31, NBG'51)

Schrift in tegenspraak

Een staf of een bed, dat maakt nogal wat verschil. Maar het is niet zo moeilijk. Het Hebreeuws kent alleen medeklinkers, geen klinkers. Het woord voor bed is *mittah*, maar in geschreven Hebreeuws staat er dan zoiets als *mtth*. De rabbijnen die de Septuaginta vertaling maakten, lazen daar *matteh*, dat staf betekent. En de Griekse tekst van Hebreeën citeert de Griekse tekst van de Septuaginta. Wist de schrijver van die brief (waarschijnlijk een schriftgeleerde zoals Paulus) dan niet wat er in het Hebreeuws stond? Natuurlijk wel, maar daar ging het niet om. Hij verwijst ons naar een passage en verwacht dat je die opzoekt om het totale verband te zien. *Wij* zouden dan schrijven: zie Gen 47:31, maar dat kon hij niet omdat er nog geen hoofdstuk- en versnummers bestonden. Daarom doet hij dat op deze manier.

Er is trouwens nog iets met deze verwijzing. Dit eind van Genesis 47 beschrijft het verzoek van Jakob aan Jozef om hem na zijn dood te begraven in Kanaän en niet in Egypte. Maar de schrijver heeft het over het zegenen van Jozefs zonen, dat we vinden in hoofdstuk 48. De schrijver wil onze aandacht vestigen op Jakobs geloof. Daarvoor kiest hij twee kort op elkaar volgende incidenten: zijn verzoek aan Jozef om hem te begraven in Kanaän en het feit dat hij de belofte, die hij zelf had ontvangen van zijn vader Isaak, doorgeeft aan Jozefs zonen. Hem was in die belofte het land Kanaän beloofd tot een eeuwig bezit, maar evenmin als Abraham en Isaak heeft hij dat land tijdens zijn leven ontvangen (zie bijvoorbeeld ook Hand 7:5). Toch blijkt uit deze twee gebeurtenissen dat hij het geloof in de vervulling ervan niet heeft opgegeven. Hij gelooft rotsvast dat hij eens zal opstaan uit de dood en dat hij en zijn kinderen dat land dan alsnog van God zullen ontvangen. Dat is het thema van Hebreeën 11, en daarvoor verwijst de schrijver zijn lezers naar deze hoofdstukken in Genesis. En dat verwijzen doet hij door een karakteristieke zin uit de tekst te gebruiken, zodat zijn lezers weten waar ze moeten kijken.

Verkeerde profeet?

Deze beide aspecten stonden kort na elkaar in hetzelfde Bijbelboek. Maar in Matteüs lezen we:

Zo ging in vervulling wat gezegd is door de profeet Jeremia: 'En ze verzamelden de dertig zilverstukken, het bedrag waarop hij geschat was en dat ze hadden bepaald met de zonen van Israël, en ze betaalden er de akker van de pottenbakker mee, zoals de Heer mij had opgedragen.' (Mat 27:9,10)

In feite komen we die dertig zilverlingen echter tegen in Zacharia 11. Toch spreekt Jeremia wel degelijk over een pottenbakker in Jeremia 18. Ook hier hebben we dus van doen met een dubbele verwijzing, maar nu naar twee zaken die in geheel verschillende Bijbelboeken staan.

De profeet had het daar toch over wat anders?

Bij Jesaja lezen we:

Te raadplegen was Ik voor hen die naar Mij niet vroegen, te vinden voor hen die Mij niet zochten; Ik zei tot een volk dat mijn naam niet aanriep: Hier ben Ik, hier ben Ik. (Jes 65:1, NBG'51)

Dit slaat duidelijk in zijn geheel op het volk Israël. God zegt hier dat het niet aan Hem lag dat zij Hem niet 'vonden'; dat kwam omdat zij Hem niet 'zochten'.

Maar wanneer Paulus deze woorden citeert, geeft hij ze een andere betekenis. Hij stelt de Joden tegenover de niet-Joden, en past de ene helft van dit citaat toe op de heidenen en de andere helft op de Joden:

Ik ben gevonden door wie Mij niet zochten, Ik ben openbaar geworden aan wie niet naar Mij vroegen [namelijk de niet-Joden], maar van Israël zegt hij: De ganse dag heb Ik mijn handen uitgestrekt naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk. (Rom 10:20,21, NBG'51)

Is dat niet een ongeoorloofd gebruik (dus eigenlijk *misbruik*) van een uitspraak van Jesaja? Wanneer je hier alleen maar oppervlakkig naar kijkt wel, maar je moet verder kijken. Wanneer God mensen roept die Hem niet zoeken, kan Hij zich evengoed laten vinden door niet-Joden als door Joden. Omgekeerd: wanneer Hij heidenen die Hem desondanks niet aanvaardden tenslotte verwerpt, kan Hij ook Joden die Hem niet willen gehoorzamen uiteindelijk verwerpen. Want het gaat niet om je afkomst, maar om je relatie met God. Datzelfde principe zien we ook in Romeinen 9, waar hij over de heidenen zegt:

Zoals ook bij Hosea staat geschreven: 'Wat mijn volk niet was, zal ik mijn volk noemen; wie mijn geliefde niet was, zal ik mijn geliefde noemen. En waar tegen hen gezegd is: "Jullie zijn mijn volk niet," zullen ze kinderen van de levende God worden genoemd.' (Rom 9:25,26)

Bij Hosea gaat dat over het weer aannemen van afvallige Joden. Maar wanneer dat mogelijk is, kan God ook niet-Joden aannemen. En dat bedoelt hij met dit citaat te zeggen. Je moet dus verder kijken dan het pure citaat en nadenken over de principes daarachter.

Hem die zij doorstoken hebben

Johannes beschrijft hoe een Romeinse soldaat bij de kruisiging met een lans in Jezus' zijde steekt, en zegt dan:

Een van de soldaten stak met een speer in zijn zijde en terstond kwam er bloed en water uit ... dit is geschied, opdat het schriftwoord zou vervuld worden: ... zij zullen zien op Hem, die zij doorstoken hebben. (Joh 19:34-37; NBG'51)

Er is wel gezegd dat Johannes deze tekst uit Zacharia er met de haren bij-sleept, om dit toch maar vooral te tonen als een vervulling van de Schrift. Maar hij ziet de actie van die soldaat helemaal niet als dat 'doorsteken' van Zacharia; hij gebruikt voor dat steken niet eens hetzelfde werkwoord. Hij ziet die tekst in Zacharia als een voorzegging dat de Joden Hem zouden veroorde-len en ter dood (laten) brengen als valse profeet, een prediker van valse leer. Dat was inderdaad de beschuldiging (vers 7). Maar de profetie zou alleen daadwerkelijk vervuld zijn wanneer Hij ook inderdaad was gestorven. Dat laatste nu, is vastgesteld door die Romeinse soldaat, die namens de Romeinse overheid 'rechtsgeldig' heeft vastgesteld dat de terechtgestelde inderdaad was gestorven. Vandaar Johannes' nadrukkelijke verzekering:

Hiervan getuigt iemand [namelijk hijzelf, Johannes] die het zelf heeft gezien, en zijn getuigenis is betrouwbaar. Hij weet dat hij de waarheid spreekt en wil dat ook u gelooft. (vs 35)

Conclusie

We hebben nog niet eens alle vormen besproken die ik in de inleiding aan-duitte, maar de conclusie zou toch al duidelijk moeten zijn: wanneer het lijkt alsof een schrijver in het NT zich vergist bij het gebruik van een citaat uit het OT, betekent dat alleen maar dat wij zijn bedoeling niet begrijpen. Wanneer hij alleen maar andere woorden gebruikt dan in onze Bijbel in het OT staan, heeft hij waarschijnlijk een andere tekst gebruikt dan die waarvan de vertaling in ons OT stamt. Maar ook los daarvan: we vinden in het NT zelden citaten die alleen maar zijn gegeven omdat het uitsluitend om die exacte zin gaat. Citaten zijn verwijzingen, in een tijd waarin er nog geen hoofdstuk- en versnummers bestonden. Ze zijn bedoeld om ons te verwijzen naar een achterliggend principe van de gehele passage waar de aangehaalde woorden deel van uitmaken. En we doen er dus altijd goed aan om terug te bladeren en naar dat achterlig-gende principe te zoeken. En dat geldt ook wanneer we menen dat het hele citaat in de Schrift niet voorkomt.

Effectief Bijbellezen

9. Botsingen met de wetenschap

Tot slot zullen we nog wat aandacht besteden aan vermeende conflicten tussen de Bijbeltekst en de wetenschap. Daarbij hebben we in principe twee mogelijkheden:

- Wat we in de Bijbel lezen komt niet overeen met wat we in de praktijk wetenschappelijk waarnemen.
- Wat we in de Bijbel lezen komt niet overeen met wat we menen te weten uit de profane geschiedenis.

Nu kan het zijn dat de wetenschap er ondanks alles inderdaad toch naast zit. Maar we moeten niet bij voorbaat uitsluiten dat we de Bijbel wellicht verkeerd lezen, of het gelezene verkeerd interpreteren. In de eerste eeuw hadden gelovigen een goed contact met de Schrift en er waren deskundige Schriftkenners die uitleg konden geven. Maar na verloop van tijd ging dat contact verloren. In de middeleeuwen hadden mensen geen toegang meer tot de Schrift – vaak konden ze zelfs niet eens lezen en schrijven - en de kerk vertelde hun niet meer dan ze vond dat ‘het volk’ hoefde te weten. Anderzijds was ‘de Bijbel’ vaak hun enige bron van kennis. Als gevolg van deze situatie sloop er enerzijds veel primitief bijgeloof in hun opvattingen en hingen zij anderzijds hun complete wereldbeeld op aan de Bijbel. En helaas heeft dat geleid tot bepaalde tradities die zich niet gemakkelijk meer laten corrigeren.

Uitgangsprincipes bij het lezen

Wanneer we door willen dringen tot de feitelijke bedoeling van de Schrift, moeten we bepaalde principes goed voor ogen houden.

- De Bijbel vertelt ons meteen in het begin over een breuk in de relatie tussen de mens en God. De rest van het boek gaat over de weg terug: hoe we die relatie weer kunnen herstellen. De Bijbel is dus geen geschiedenisboek over de geschiedenis van gelovigen in het verleden. De schrijvers hebben een selectie gemaakt die ons lessen moet leren *over die relatie*. Maar ze laten veel weg dat daarvoor niet van belang is. Wat er niet staat hoeven we, *in dit verband*, dus niet te weten.
- De Bijbel is evenmin een astronomie boek. Het beschrijft ons niet hoe het heelal fysiek in elkaar zit, want dat is voor onze relatie met God, en onze behoudenis, van geen enkel belang. We moeten dus niet proberen de inrichting en het functioneren van het heelal daaruit af te leiden, laat staan die dwingend op te leggen aan anderen, op straffe van te worden uitgeroepen tot verderfelijke ketter.

Schrift in tegenspraak

- De Bijbel is een boek voor alle tijden. Hij moest dus begrijpelijk zijn voor mensen van alle eeuwen. Dat kan betekenen dat sommige dingen verteld worden op een ‘primitieve’ manier die misschien niet aansluit op de geavanceerde kennis van onze tijd, maar die daarmee nog niet echt verkeerd hoeft te zijn! En dat wij intussen meer weten, is niet van belang.
- De boodschap van de Bijbel is weliswaar van alle tijden, maar het boek spreekt wel *de taal* van zijn ontstaanstijd, en die is niet de onze. De Bijbel spreekt veel in beelden. En je moet niet de fout maken die beelden aan te zien voor een beschrijving van de werkelijkheid. Maar er zijn ook culturele aspecten, die je je bewust moet zijn om de bedoeling te kunnen doorgronden. Wij denken graag in termen van ‘hoe werkt het’, maar de Hebreeër denkt in termen van ‘waar dient het voor’, of ‘wat wil je ermee bereiken’.

Laten we dan nu eens wat voorbeelden bekijken.

Bijbelse kosmologie?

In de Middeleeuwen meenden de mensen dat de zon om de aarde draaide. Tegenwoordig zijn we overtuigd van het omgekeerde. Maar dat heeft verder niets te maken met onze behoudenis. Toch is het lang een twistpunt gebleven, omdat de kerk het oude wereldbeeld tot officiële kerkleer had verklaard, en de kerk was ‘onfeilbaar’. Die hele controverse tussen Galilei en de kerk ging dan ook niet over dat feit zelf, maar over de logisch daaruit voortvloeiende gevolgtrekking dat de kerk het vroeger dus kennelijk toch verkeerd had geleerd, en dus niet onfeilbaar was. Intussen is de oude opvatting in onze tijd toch zeldzaam geworden, al kom ik die af en toe toch nog wel tegen.

Er worden soms hele ‘godsdiensoorlogen’ uitgevochten over de ouderdom van de aarde. Je mening daarover lijkt, naast je mening over Darwin, de lakmoesproef te zijn voor een waar christen. Maar niemand schijnt zich af te vragen wat nu in feite het eigenlijke *doel* van Genesis 1 is: *waarom* wordt ons dat verteld? De relevante vraag is niet HOE God de aarde heeft geschapen maar WAAROM, met welk doel. Maar wie hoor je daarover? Dat alles is duidelijk het gevolg van onze erfenis uit de Middeleeuwen, die periode van 1000 jaar zonder direct contact met de Schrift.

Verticaal water?

Of neem die passage van het volk Israël door de Rietzee, bij de uittocht uit Egypte. De NBG'51 zegt daar: “Zo gingen de Israëlieten in het midden der zee

op het droge; terwijl rechts en links de wateren voor hen waren als een muur” (Ex 14:22). De meeste van ons zullen de plaatjes kennen van een stroom haastig vluchtende Israëlieten tussen twee steile wanden van water. En de Amerikaanse filmindustrie heeft ons dat bij gelegenheid nog eens extra ingescherpt. Wetenschappelijk kan dat niet. Anderzijds: God kan toch zulke wonderen doen? Ja, dat kan Hij. Maar staat het er ook echt? Het Hebreeuws kent twee woorden voor ‘muur’. Het ene beschrijft de muur van een gebouw, en het andere een stadsmuur. Bij die stadsmuur staat niet het verticale karakter voorop, maar de beschermende functie. Deze tekst heeft dat tweede woord: een muur ter bescherming. We lezen dat de wolk/vuurkolom tussen Israël en de Egyptenaren stond om het volk te beschermen. En waarom trok dat Egyptische leger daar dan niet met een grote boog omheen? Omdat de Israëlieten daar aan beide kanten tegen werden beschermd door het water! Een soortgelijk gebruik van dat woord voor muur in een situatie met water vinden we in Nahum 3:8, waar van Ninevé wordt gezegd: “Zijt gij beter dan No-amon ... welks voorwal een zee, welks muur water was?” (NBG’51). Maar de NBV heeft voor die doortocht in Exodus toch: “rechts en links van hen rees *het water op* als een muur.” Dat is de macht van 1500 jaar traditie.

De erfenis van de negentiende eeuw

Op het gebied van conflicten met de bekende historie heeft zich in het verleden heel veel afgespeeld. Vooral in de negentiende eeuw zijn er veel wetenschappelijke claims gedaan dat allerlei zaken in de Bijbel niet overeenkwamen met wat we uit archeologie en historische bronnen zouden ‘weten’. Het was de geest van de tijd om de Bijbel te bedelven onder kritiek. Veel van deze kritiek is later ongefundeerd gebleken. De negentiende-eeuwse wetenschap wist simpelweg nog niet genoeg, en latere ontdekkingen hebben veel meer inzicht gegeven. Maar de reputatie van de Bijbel als wetenschappelijk onbetrouwbaar was inmiddels gevestigd en is nooit meer verdwenen. Het omgekeerde is helaas ook gebeurd. Voorbarige claims door Bijbelgetrouwe archeologen dat er bijv. resten waren gevonden van een universele zondvloed bleken achteraf betrekking te hebben op zeer plaatselijke overstromingen, en ook dergelijke claims hebben de reputatie van de Bijbel geen goed gedaan. Nog wat voorbeelden.

Het jaar van de uittocht

Het waarschijnlijk meest opvallende voorbeeld van een mogelijke historische misser, gebaseerd op een foutieve interpretatie van de Bijbeltekst door nota bene Bijbelgetrouwe historici, is de datum van de uittocht uit Egypte. De data van het volk Israël in het land Kanaän zijn behoorlijk goed bekend, omdat er veel verbindingen bestaan met de Assyrische machthebbers, en de kalender van het Assyrische rijk is goed bekend. Maar de exacte kalender van het Egypti-

sche rijk is veel minder goed bekend. Moderne historici baseren zich op vier 'pijlers' daarvoor:

1. Het jaar 1550 v. Chr. voor het begin van het Nieuwe Rijk in Egypte op basis van bepaalde astronomische verschijnselen.
2. De aannahme dat Ramses II (vanaf 1279 v. Chr.) de Farao van de uittocht was. Dit berust op de naam Raämses in Exodus 1:11.
3. De identificatie van Farao Sisak, die optrok tegen Jeruzalem in het vijfde jaar van Rechabeam, als de Shoshenk van de Egyptische geschiedenis, wat deze aanval plaatst in 925 v. Chr.
4. De verwoesting van Thebes in Epyte door de Assyriërs in 664 v. Chr. Deze datum volgt uit de Assyrische annalen en is dus 'hard'.

Dit plaatst de uittocht in ca. 1240 v. Chr. Maar historici claimen dat er rond die tijd geen enkel bewijs daarvoor is te vinden, noch archeologisch noch in historische bronnen uit die tijd. Onderzoek op de plaats van het oude Aï bevestigt bijvoorbeeld wel dat de geografische situatie daar ter plaatse volledig overeenkomt met de beschrijving van de verovering en verbranding daarvan in Jozua 8, maar uit de vereiste periode zijn geen sporen gevonden van zo'n brand. Ze neigen er daarom toe aan te nemen dat de twaalf stammen in feite individuele groepen waren, die daar al woonden en zich op een gegeven moment hebben verenigd, en dat die glorieuze start van hun bestaan volledig berust op mythevorming. Intussen heeft iemand echter, vanuit de Egyptische geschiedenis zelf, op aannemelijke wijze aangetoond dat die vier 'pijlers' onmogelijk alle vier kunnen kloppen. Zijn correctie komt er op neer dat we de uittocht tweehonderd jaar eerder moeten plaatsen. En uit die tijd zijn er wel geschreven bronnen die lijken te bevestigen dat zich in Kanaän een nieuw volk heeft gevestigd. Ook die brandsporen in Aï zouden wel in die tijd kunnen passen. En de regering van Salomo zou dan in een duidelijke bloeitijd vallen. Maar de 'officiële' Egyptologie heeft deze herziening nog niet omarmd.

Conclusie

Onze conclusie moet dus zijn, dat het met die botsingen tussen de Bijbel en de wetenschap nogal meevalt. Soms heeft de wetenschap er naast gezeten omdat we historisch niet altijd alles al wisten, en misschien nog steeds niet. Want je weet wel wat je weet, maar onvoldoende wat je *niet* weet; er kunnen altijd blinde vlekken in je kennis zitten waar je je niet van bewust bent.

Anderzijds kunnen zulke conflicten even goed ontstaan doordat we de Bijbeltekst niet altijd correct lezen. Vaak (te vaak) omdat we onbewust uitgaan van oude traditionele opvattingen. Soms ook omdat wij (of de vertalers!) ons onvoldoende bewust zijn dat woorden in die tijd een andere lading hadden of konden hebben dan in onze tijd en cultuur.

Alle Bijbelcursussen en -studies van

Effectief Bijbellezen

Basiscursus De Bijbel

Taalgebruik

Schrift in tegenspraak

De taal van de Bijbel

Belangrijke woorden

Fundamentele begrippen

Hoe leest u, wat leest u?

De Evangelien